Nieuwe vondsten van enige Potamogeton-hybriden in Friesland

door

D. T. E. VAN DER PLOEG (Sneek)

Inleiding

Gedurende de laatste jaren zijn in Friesland geregeld nieuwe vindplaatsen van zeldzame fonteinkruiden bekend geworden. Enkele kritische vormen en een aantal nieuwe vindplaatsen zullen hier nader worden besproken. Wat de nomenclatuur betreft is in sterke mate aansluiting gezocht bij de inzichten van DANDY (1975). Deze was zo vriendelijk verschillende van onze kritische vormen te bekijken, van commentaar te voorzien en met ons daarover van gedachten te wisselen.

Potamogeton × *zizii* Koch ex Roth (*Potamogeton gramineus* L. × *P. lucens* L.)

Bij het verschijnen van deel 1, afl. 6 van de Flora Neerlandica (CLASON, 1964) was *Potamogeton* × *zizii* slechts van twee plaatsen in Nederland bekend, n.l. het wiel

bij Nieuwkuik (1942) en het Zuidlaarder Meer (1951). Waarschijnlijk is de plant thans op beide plaatsen verdwenen. In 1974 werd het Gegolfd fonteinkruid in een rijke vegetatie aangetroffen in een ondiepe plas (Earnewarrepoel) aan de Feantersdyk onder Eernewoude (IVON-hok 11.13). De plas ligt aan de rand van het zandgebied en heeft een zandbodem, waarop echter een vrij dikke laag venige substantie ligt. Naast veel *Polygonum amphibium* herbergt de plas een aantal *Potamogeton*-vormen. Aangetroffen werden o.a. *P. natans*, *P. gramineus*, *P. lucens*, *P. obtusifolius* en *P.* × *fluitans*.

In 1975 werd *P.* × *zizii* andermaal op een nieuwe vindplaats aangetroffen en wel in een vaart, uitmondend in de Smalle Eester Zanding onder Oudega (11.24). Het betreft hier een gebied, dat lang geleden bekend stond wegens het zuivere, oligotrofe water en waar vondsten van bijzondere planten werden gedaan, o.a. *Isoëtes lacustris* en (waarschijnlijk) *Potamogeton* × *nitens* Weber. Het gebied is sindsdien sterk veranderd, maar het is boeiend te zien dat een plant als *P.* × *zizii* hier zich toch weer rijkelijk kon ontwikkelen.

P. × *zizii* is naar onze mening duidelijk intermediair tussen *P. gramineus* en *P. lucens*. Hoewel *P.* × *zizii* meestal slechts submerse bladeren heeft of langer gesteelde semi-drijvende bladeren van het submerse type, werden in de plas onder Eernewoude toch diverse exemplaren gevonden met duidelijk leerachtige, drijvende bladeren van het *gramineus*-type. CLASON (1953) trof bij de planten van het Zuidlaarder Meer deze echte drijvende bladeren niet aan.

Op beide plaatsen bloeiden de planten rijkelijk en werden veel vruchten aangetroffen. *P.* × *zizii* is de enige als hybride beschouwde *Potamogeton*, die „goede "vruchten krijgt — dit is dan ook de reden dat vele systematici het taxon als een goede soort beschouwen (vgl. ook CLASON, 1964). In hoeverre de vruchten inderdaad kiemkrachtige zaden bevatten, schijnt niet bekend te zijn (DANDY, 1975).

Potamogeton × *fluitans* Roth

Het is lange tijd de vraag geweest wat men eigenlijk behoorde te verstaan onder *Potamogeton* (×) *fluitans* Roth. Het was vooral niet duidelijk of *Potamogeton fluitans* identiek was met *Potamogeton nodosus* Poir.

KERN & REICHGELT (1950) konden overtuigend aantonen dat „*Potamogeton fluitans* Roth" in ons land voorkomt en zij beschouwden het taxon als een goede soort, waarbij zij er uitdrukkelijk op wezen, dat de plant die zij op het oog hadden, stellig niet een hybride (*P. lucens* × *natans*) was. Later is men tot de conclusie gekomen dat de plant van Kern en Reichgelt *Potamogeton nodosus* Poir. behoort te heten, terwijl *Potamogeton fluitans* Roth een hybride zou zijn, die in ons land evenwel nog niet was aangetroffen (CLASON, 1964).

Potamogeton nodosus is in Nederland bekend van de grote rivieren en daarmede in verbinding staande wateren tot bij Kampen en in het Ketelmeer. Naar onze mening komt evenwel ook *Potamogeton* × *fluitans* Roth in ons land voor en was daar reeds aangetroffen toen Clason bovenstaande opmerking neerschreef. Wij zouden nl. het voorbeeld van DANDY (1975) willen volgen, die de naam *Potamogeton* × *crassifolius* Fryer beschouwt als een synoniem van *Potamogeton* × *fluitans* Roth. De plant van het Zuidlaarder Meer, die CLASON & REICHGELT (1954), in navolging van FRYER (1890) als bastaard van *P. natans* en *P. zizii* (*P.* × *crassifolius*) beschouwden, zou dus het eerste exemplaar van *P.* × *fluitans* Roth, in Nederland gevonden zijn. Reeds

HAGSTRÖM (1916) beschouwde in elk geval twee van de drie planten van Fryer als *P. lucens* × *natans* en volgens Dandy is *P. crassifolius* Fryer geheel identiek aan *P.* × *fluitans* Roth. Als tweede vindplaats van *P.* × *fluitans* vermelden wij het Tjonger-kanaal bij Makkinga. Hier werden in 1965 planten gevonden die gerekend werden tot *P. nodosus* Poir. (VAN DER PLOEG, 1966). In de jaren daarop volgend — de plant handhaafde zich tot heden op dezelfde vindplaats — werd het langzamerhand duidelijk dat het hier toch niet de *Potamogeton nodosus* van de grote rivieren betrof. Lang bleef het evenwel onduidelijk wat dan wel de juiste interpretatie van deze plant zou moeten zijn. Wij zijn nu wel overtuigd dat de plant van Makkinga ook *Potamogeton* × *fluitans* Roth moet heten. Doorslaggevende argumenten zijn o.a.:

a. de duidelijke aanwezigheid van „*natans*-vouwen" aan de basis der drijvende bladeren;
b. de aanwezigheid van fyllodiën (bladsteelachtige bladeren).

Zowel de *natans*-vouwen als de fyllodiën komen nimmer voor bij *P. nodosus*.

De in 1971 onder Elahuizen aangetroffen en als *P.* × *crassifolius* benoemde planten (VAN DER PLOEG, 1974) moeten om bovengenoemde redenen ook tot *P.* × *fluitans* worden gerekend. Ook hier zijn *natans*-vouw en fyllodiën zeer kenmerkend.

Een volgende vindplaats van *P.* × *fluitans* kon in 1975 worden vastgesteld in dezelfde plas bij Eernewoude waar ook *P.* × *zizii* werd gevonden. Ook hier waren de eerder genoemde kenmerken weer duidelijk aanwezig. Tenslotte werd ook in 1976 deze hybride op weer een nieuwe vindplaats aangetroffen en wel in een in de Tjonger uitmondende watergang onder Nijehorne. *P.* × *fluitans* is, evenals trouwens *P. nodosus* Poir., een zeer fraaie plant, die ook qua kleur onmiddellijk opvalt.

Potamogeton × *decipiens* Nolte ex Koch

DANDY (1975) vermeldt van *Potamogeton*-hybriden, dat ze vaak krachtige populaties vormen, die „especially in moving waters like rivers and canals, may become dispersed over long distances by means of vegetative winterbuds and detached regenerative fragments". Een duidelijk voorbeeld hiervan is in Friesland de verspreiding van *P.* × *decipiens* Nolte ex Koch (*P.* × *salicifolius* Wolfg.). Deze bastaard is in Friesland voor het eerst gevonden in de Boorn tussen Oldeboorn en Nes (1866, leg. F. Holkema), doch voor *P. lucens* aangezien (zo ook VUYCK, 1916); CLASON (1964) determineerde het desbetreffende materiaal als *P.* × *decipiens*. In recente tijd werd *P.* × *decipiens* gevonden in de Prinsenwijk onder Oudeschoot (VAN DER PLOEG, 1974). Nader onderzoek, o.a. door F. Rudolphy (Terwispel), toonde de laatste jaren aan dat deze bastaard over grote afstand (plm. 10 km) in de (gekanaliseerde) Tjonger voorkomt, nl. ongeveer vanaf de Drie Tolhekken onder Makkinga tot onder Oudehorne, samen met o.a. *P. lucens*, *P. natans* en (veel minder) *P. perfoliatus*. Verder groeit *P.* × *decipiens* nog steeds in de met de Tjonger in verbinding staande Prinsenwijk. In 1975 werd de plant gevonden in de Nieuwe vaart in het stroomgebied van de Boorn, niet ver van de oude vindplaats Oldeboorn. Een geheel nieuwe plaats kon Rudolphy in 1976 vaststellen onder Rijperkerk in een vaartje dat naar de Grote Wielen leidt. Een aantal van de genoemde vindplaatsen was nog niet op het kaartje van WEEDA (1976) vermeld (*fig. 1*).

DANDY beschouwt *P.* × *decipiens* als bastaard van *P. lucens* en *P. perfoliatus*. CLASON (1958) was geneigd er in plaats van *P. perfoliatus*, *P. praelongus* als stamouder in te herkennen.

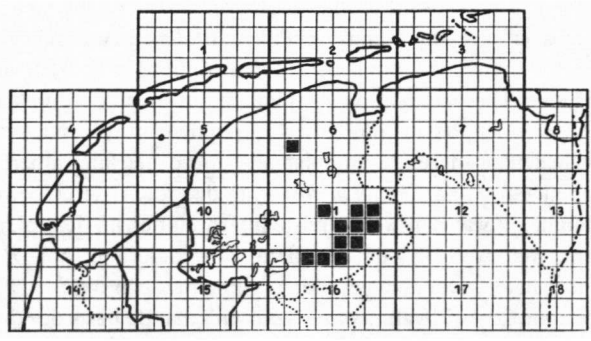

Fig. 1. De verspreiding van *Potamogeton* × *decipiens* Nolte ex Koch in Friesland.

Potamogeton praelongus Wulf.

Tenslotte nog enkele notities over *P. praelongus*, als aanvulling op de gegevens van WEEDA (1976). De vindplaats van Clason bij Oudega is in de loop van enige jaren verloren gegaan ten gevolge van vervuiling en „overwoekering" met o.a. *Elodea nuttallii*. Onder Smalle Ee groeit *P. praelongus* over een tamelijk grote afstand in een vrij brede vaart. In de laatste jaren is deze vindplaats duidelijk achteruit gegaan.

In 1974 werd de plant aangetroffen in de vaart van Nijbeets naar Veenhoop, waar dit zeldzame fonteinkruid over een grote afstand (in vier uurhokken!) voorkomt (RUDOLPHY, 1976). Zelfs midden in de dorpsvaart van Nijbeets zijn bloeiende en vruchtdragende planten te vinden.

Literatuur

CLASON, E. W., 1953. Notes on the Potamogetones of the Zuidlaren Lake and its adjacent Waters. Acta Bot. Neerl. 1, p. 489—496.

——, 1958. Potamogeton × decipiens Nolte ex Koch, in S. J. van Ooststroom & Th. J. Reichgelt, Floristische Notities. Acta Bot. Neerl. 7, p. 47.

——, 1964. Potamogetonaceae, in Flora Neerlandica I (6), p. 37—79.

—— & TH. J. REICHGELT, 1954. Potamogeton × crassifolius Fryer in the Netherlands. Acta Bot. Neerl. 3, p. 398—400.

DANDY, J. E., 1975. Potamogeton L., in C. A. Stace, Hybridization and the Flora of the British Isles.

FRYER, A., 1890. On a new hybrid Potamogeton of the fluitans-group. Journal of Botany 28, p. 321—326.

HAGSTRÖM, J. O., 1916. Critical researches on the Potamogetons. Kungl. Svenska Vetensk. Handl. 55, 5.

KERN, J. & TH. REICHGELT, 1950. Over enige kritische planten van onze flora. Ned. Kruidk. Archief 57, p. 244—261.

PLOEG, D. T. E. VAN DER, 1966. Potamogeton nodosus Poir. in Friesland. Gorteria 3, p. 74—75.

——, 1974. Een drietal Potamogeton-hybriden in Friesland, waaronder Potamogeton × sparganifolius Laest. ex Fries nieuw voor Nederland. Gorteria 7, p. 1—6.

RUDOLPHY, F., 1976. Potamogeton praelongus Wulf. Gorteria 8, p. 73.

VUYCK, L., 1916. Prodromus Florae Batavae, ed. 2, I, 4. Groningen.

WEEDA, E. J., 1976. Over het optreden van Potamogeton praelongus Wulf., o.a. bij Buinen (Dr.). Gorteria 8, p. 89—98.

Summary

The author mentions again the occurrence of rare hybrids of *Potamogeton* species in the province of Friesland during the last few years.